

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj VI.

V Ljubljani 1. maja 1866.

List 9.

Svojim pesmicam.

Domovje predrago je moje veselje,
Bogastvo edino — nezmerni zaklad;
Središče je vsega, ki strinja vse želje,
Zatorej zapojem na slavo mu rad.

Ljubezen do njega — nebeška cvetica,
Globoko vsajena mi v sercu tiči;
Ve, pesmice mile! ste njena rosica,
Naj sonce svobodno vas vedno krepí!

Krepkeje, serčneje se vedno glasite,
Nosite glasove čez hribe, goré,
Čemeče vse brate iz spanja budite,
Na delo peljite, jim grejte sercé!

J. C.

Iz zapisnika učiteljskega zbora v Ipavi

6. malega serp. 1865.

Pretresovalo in odgovarjalo se je na sledeča vprašanja
(zastavljena po razpisu preč. knezošk. konzistorija 24. dec. 1864
št. 1824/391):

1. Na ktere različnosti, ki so v slovniškem oziru med
nemščino in slovenščino, naj učitelj pri razlaganji proste-
ga golega stavka učence opominja, da bo poduk bolj mika-
ven in koristen; koliko in kako naj po ravno tem oddelku skerbi
posebno za slovniško vednost maternega jezika?

Terdili so nekteri: na to vprašanje naj odgovarjajo le učitelji glavnih šol, in med temi le učitelji 4. razreda, ker tukaj imenovana knjiga (1. Abschnitt des prakt. slov. - deutsch. Sprachbuches) se rabi še le v zadnjem razredu glavne šole. Drugi so rekli: tudi učitelj malih šol ne more in ne sme tako neveden biti, da bi ne odgovarjal tega vprašanja, timveč ker ima večkrat priliko in ga sim ter tje tudi dolžnost veže, da podučuje otroke v nemščini. V ta namen mora pa razumeti in vediti, kako podučevati.

Po tem razgovoru je sledila splošna in potem posebna razsnova prvega vprašanja.

Pri splošni razsnovi si je zbor pred oči stavil pred vsem drugim dve reči, in sicer: a) namen slovensko - nemških gramatik in pa b) razumnost učencev raznih razredov, kajti ravno slovnični namen in razumnost učencev učitelju določujeta, koliko smé pri obdelovanji prostega golega stavka tu ali tam segati v pojasnjenje zastavljenih različnosti. Namen slovensko - nemških gramatik pa je, kakor vže napis in osnova bukev kaže: mladino v nemškem jeziku izobraževati in sicer na podlagi maternega jezika, kateri naj se tudi ob enem slovniško obdeluje, da ga bode doversivši vsakdanjo šolo popolnoma pravilno znala, nemškega pa za silo govoriti umela, ali pa hrepeneča po veči izobraženosti, da bode mogla v višje šole prestopati. Toliko tedaj zahteva se gledé na oba jezika od nižjih šol; ali, ker je ta naloga, kakor skušnja uči, grozno težka — kajti še odrasčeni človek, ki se je s skladom nekterih jezikov vže seznanil in njihove različnosti ložeje presoja in spoznáva, se ptujega jezika v dveh, treh letih ročno govoriti težko navadi, — je razvidno, da gré le toliko segati v slovnične različnosti, da se otroci ne motijo, in da se ne škoduje splošnemu namenu.

Pa tudi na duševno zmožnost je treba paziti. Učencem 2., kakor učencem 4. razreda enako razlagati, bi bilo zeló napačno; torej bolj umevne različnosti spadajo v 2., težje pa v 4. razred. To je mnenje učiteljskega zbora sploh na prvo vprašanje.

Pri posebni razsnovi se je pa pred vsem opomnilo, da se pri razlaganji posamnih govornih razpolov (Redetheile) ne smé precej kazati na različnost, ker bi to otroke grozno motilo, ampak še le potem, ko se jim je slovenska in nemška beseda vsestransko pojasnila, in ko so si pojasnjeno po slovenskih in

nemških vajah popolnoma prisvojili, naj se prilčuje nemška beseda s slovensko in slovenska z nemško, ter naj se iščejo različenosti. V prvi versti praktične slovensko - nemške gramatike stojita osebni zaimek in glagol. Ko so učenci razumeli, kaj sta osebni zaimek in glagol, ko so vse vaje slovensko - nemške in nemško-slovenske zversili in si jih v spomin vtisnili, potem naj učitelj nemški prosti goli stavek primerja slovenskemu, ter kaže:

1. da v slovenskem, kakor se vidi iz vaj, osebne zaimke navadno opuščamo, ker se oseba in število iz časovnikovih končnic pozná, in jih le takrat rabimo, kedar jih povdarjamo, kar se zgodi v protistavkih; v nemškem pa se ne morejo izpuščati, ker končnice same ne kažejo zadosti osebe in števila;

2. da je v slovenskem tudi dvojina, ktere v nemškem ni, vendar to različenost kazati učencem 2. razreda, je prezgodaj, in naj se to preskoči in prihrani za 3. ali še celo za 4. razred; *)

3. da se v slovenskem le lastna imena, v nemškem pa vsako imé piše z veliko začetno čerko;

4. da se pred nemška imena navadno stavi določni ali nedoločni člen, ktere pa ni v slovenskem; od več bi pa bilo, vže v 2. razredu govoriti, kako priprosti ljudje, ki se jezika po slovnici niso učili, določivni in nedoločivni člen napačno nadomestujejo s kazavnim zaimkom ta, ta, to in s števnikom en, ena, eno, naj se torej to pojasni v 3. in 4. razredu, vendar pa naj učitelj take pregreške popravlja; ravno tako bi bilo neprilичno razlagati tukaj, kako Slovenec véasi zaznamnja določivni in nedoločivni člen, ker učenci še niso zmožni razumeti tega, in ker to tudi ne spada v oddelek prostega golega stavka, torej naj se v 2. razredu še ne govori o tem, in le v 4. razredu v posebnih urah - maternemu jeziku odločenih - naj se to pojasnuje; **)

5. da se slovenska imena z nemškimi ne vjemajo vedno v spolu;

6. da se množina slovenskih imen naznanja s samimi končnicami;

*) Vendar, kedar se pa nemški stavki poslovenjujejo, je pa treba učencem pred vsem drugim tudi to povedati.

Vreda.

**) Res da učenec 2. ali 3. razreda še ne more bistveno razločevati, tedaj tudi ne pravilno rabiti določivnega in nedoločivnega člena, — vendar naj se učenci že zgodaj tega vadijo, in naj se jim to po stavkih pojasnuje. Glej „Uč. Tov“. 1863. I. list 8 in 17!

Vreda.

7. da v slovenskem nektera imena nimajo edinega števila, ki ga imajo v nemškem, da pa tudi v nemškem nektera nimajo edinega števila, ki ga imajo v slovenskem;

8. da se v slovenskem jeziku povedavni prilogi vbirajo z imenom v spolu in številu, med tim ko so v nemškem nespremenljivi;

9. da v nemškem povedavna imena v edinem številu prijemljejo člen „ein, eine, ein“, da ga pa v slovenskem ni;

10. da Nemci pogosto rabijo zložena imena, kakoršnih pa Slovenci nimajo; Slovenci jih predstavljajo tako, da določivno besedo spremené v prilog, ali pa, da jo s kakim predlogom z glavno zvežejo;

11. da imajo tudi Slovenci zložene časovnike, toda prednice z naglasom se ne prijemljejo časovnika, ampak stojé za se in vselej pred glagolom;

12. da v slovenskem nimamo polpreteklega časa, da mesto njega rabimo pretekli čas;

13. da imajo v nemškem 3 pomagavne časovnike, v slovenskem pa le enega. — To so tedaj nekatere najvažnije različnosti, na ktere naj učitelj otroke o pravem času opominja, in poduk bo bolj mikaven in koristen.

Potem se je pretresoval drugi del prvega vprašanja: „koliko in kako naj se po ravno tem oddelku posebno skerbí za slovnisko vednost maternega jezika“?

Iz ravno prej naštetih različnosti se vidi, da je učitelju mogoče po kakovosti svoje šole, da jih ali več ali manj omenja, jih bolj ali manj na tanko razlaga; — ako mu je pa mogoče, dasiravno ni lahka reč, da vspešno pojasnuje različnosti, tolikanj ložeje bo obravnoval in razlagal to, v čemur sta si jezika enaka. Po tem takem vže pamet uči, kar tudi skušnja poterjuje, da otroci 2. razreda, ako se le naj težje različnosti izpušče, v slovniskem oziru v obeh jezikih lahko enako napredujejo, in se še v maternem jeziku timbolj lahko urijo, ker otroci materni jezik, če tudi pokvarjenega sabo prinesó, ako ga le učitelj precej v začetku in potem vedno po navodu Vernalekenovem popravlja, čisti in pili. Učitelj more torej gledé na slovensko slovnico ravno toliko in še več storiti, kakor kar se tirja gledé na nemški jezik, brez nevarnosti, da bi temu kaj škodovalo; toda — kaj je potrebno in kako naj dela učitelj, da bode to dosegel? Pervič, potrebno je, da

učitelj materni jezik zna pravilno govoriti, da ga pa ravno tako slovniško v šoli govori, da ga otroci lahko posnemajo; drugič — pa tudi ni zadosti, da učitelj le pravilno govori materni jezik, ampak ga mora slovniško obdelovati po načertu, ki ga ima slovensko-nemška gramatika. *) Ko se je otrokom slovenski del razložil, in ko so si ga v slovenskih vajah popolnoma prisvojili, naj prestopi potem na enaki del v nemškem jeziku — opominovaje jih na razne različnosti. **) Učitelj mora naravno pot hoditi, z znanimi rečmi neznane pojasnovati, in — ravno to pot hoditi veleva in kaže mu praktična slovensko-nemška gramatika, ktera se pa tudi po vsi pravici „praktična“ ***)

*) Ta gramatika se le toliko meni za slovenski jezik, kolikor je neogibno potrebno, da se z njim uči tuji jezik — nemški. — Za sprego in sklanjanje slovenskih glagolov in imen nima nikakoršnih pravil. — „To naj učitelj sam otrokom dopove; za materni jezik ni treba slovnice“. Prav dobro, ko bi učitelj pred sabo imel kakih 10 — 20 paznih učencev; kaj pa, če jih ima od 50 — 100? Jezik otrok s sabo prinese, ali njegov jezik se mora piliti in gladiti. „Za to so pa slovenska berila“. Da, treba pa je tudi slovniskih vodil za pravilno govorjenje in pisanje. — Nekdaj so po šolah vse zveličanje za jezikovo vednost pričakovali od slovnice in od oblikoslovja; slovnico so učili, jezika pa ne — kakor se nam kaže v stavkih. — Pozneje so slovnico pahnili iz ljudskih šol, in Vernaleken je spisal navod, kako naj se otroci uče jezika brez slovnice; imeli smo tudi pri nas 1. 2. in 3. „Sprach- und Lesebuch“, kakor povsod na Nemškem; slovnice je bilo čisto malo pridjane. — Pred vsem drugim je treba pomniti, da so se Nemci zopet bolj prijelj oblikoslovja; Vernaleken sam je spisal „Formenlehre der deutschen Sprache“. — Poprijeli so se zopet srednje poti, ktera je menda tudi prava, ker spozná, da je slovnica potrebna tudi za materni jezik, pa vsega zveličanja ne pričakuje od oblikoslovja, marveč besedna plemena v stavkih počituje in hodi sintetično pot.

**) Jezika primerjati le tisti more, kdor oba zna. Vidi se iz tega, da je tudi slovniška vednost v maternem jeziku potrebna.

***) Ta gramatika se imenuje praktična, ker ima obilno praktičnih vaj; učenik ima na zbiru mnogo dobro odbranih stavkov, ni nikoli v zadregi, kako bo otrokom to ali uno reč pojasnil, ni mu treba drugej iskati in nabirati priličnih zgledov in nalog; to učitelju zelo zelo pomore! Skerbeti mora, da ves ta bogati zaklad najde, ali na ravnost rečeno: da umé oba jezika, da zasleduje pot, po kateri postopa. Po teh bukvah tudi more učitelj nekaj maternega jezika učiti; nihče mu ne brani; to je pri njem, kako knjigo porabljuje; more pa tudi slovensko čisto prezirati, kakor mu je eno ali drugo pri sercu.

Te bukke napadajo 1. Nemci, ali da njih pravo ime povem: nemškutarji; ti bi radi imeli čisto nemško slovnico; slovenski jezik jun je gerd berač, kateri se je v to knjigo prikradel, proč z njim! — 2. Slovenci, kateri terdijo, da mora človek poprej svoj materni jezik slovniško znati pisati in govoriti, preden se uči tujega; dva jezika ob enem učiti je protinaravno; nasledek je ta, da učenec no zna ne enega, ne drugega.

Kar pa se nas tiče, pozdravili smo veselje to „gramatiko“, ker še nikdar nismo imeli take knjige, in nam ni bilo treba otrokom vsega slovenjati; slovenski jezik je tukaj zadobil vendar nekoliko pravic; veselili smo se tega, kar smo dosegli. Ta knjiga nam je bila prvi velik korak na boljše. Vsak pa lahko razvidi, da s to knjigo še nismo prišli do namena. Ravnapravnost jezikov se v principu sicer priznava, v šolah pa se še ne spolnuje, sicer bi imeli že vse drugačne šolske knjige. Odpraviti gramatiko, pa namesti nje nič boljšega vpeljati, bi bil nazadek, ne napredek.

Vredn.

imenuje; todá, ker je sedanja naloga nekoliko drugačna od nekdanje, ko se je le v nemškem jeziku podučevalo, ne sme učitelj rok križem deržati, ampak seznaniti mora se z njo, kakor tudi z osnovo bukev, sicer bo še vedno staro hvalil, novo pa grajal, gramatiko imenoval nepraktično, ker je le on sam nepraktičen, ker je ne umé rabiti.

Pomenki

o slovenskem pisanji.

XVII.

K. Malo tesna se mi je godila pri sklanji moških imen; dal sem jim dva reda in vsakemu redu posebej po dva razreda, in zdí se mi, da izvirno in stanovito.

D. Pa si se koj v prvi besedi §. 13 zlagal, ker praviš: „izključljivo“ in po tem rabiš „ali“ (prim. mož, panj). — Sicer je tudi kej mōdro tvoje pravilo p.: po prvem redu se ravnajo enozložnice, ki se izhajajo na *j*, *lj*, *nj*, *č*, *š*, *šč*, *ž* — in po drugem redu se ravnajo enozložnice, ki se ne izhajajo na *j*, *lj*, *nj*, *č*, *š*, *šč*, *ž*! (Cf. Met. pg. 170.)

K. Marsiktero dobro zerno imam vendar v teh razstavih, ki ga pred menoj še nihče ni razkazal.

D. Razkažeš jih tudi ti malo! Tako p. ne vém, zakaj pišeš ubóšček — ubóščka (pa sáj ne iz ubogski — jak ali — jek!) Metelko (str. 188) in Janežič (str. 35) učita, naj se piše „šč“ in polglasni „e“ v končnici po vseh sklonih: ubožček — ubožčeka. — Str. 9 praviš, da mladénič, ribič, tovariš, malin, birič, kámen, mésec, v končnici *i* in *e* ne smejo izpahovati; zakaj neki ne?

K. Za to, ker ne smejo, in ker moji novoslovenski knjižniki že vsi tako pisarijo, in ker se te oblike opirajo na staro slovenščino, ktera nam je prava in gotova vodilja.

D. Res nam je staroslovenščina v mnogih rečeh vodilja, a ne v vseh. Koliko družih besedi ohrani glasnik v obrazilu, pa jih nisi naštel! Ali kje izgovarjajo mladeniči, ribiči, tovariši, malini, biriči, kameni, meseci? Jaz vsaj tega na tanko še nikjer nisem čul, razun brič — briča. Da po Koroškem še dan danes po staroslovenski nosljaje govorijo